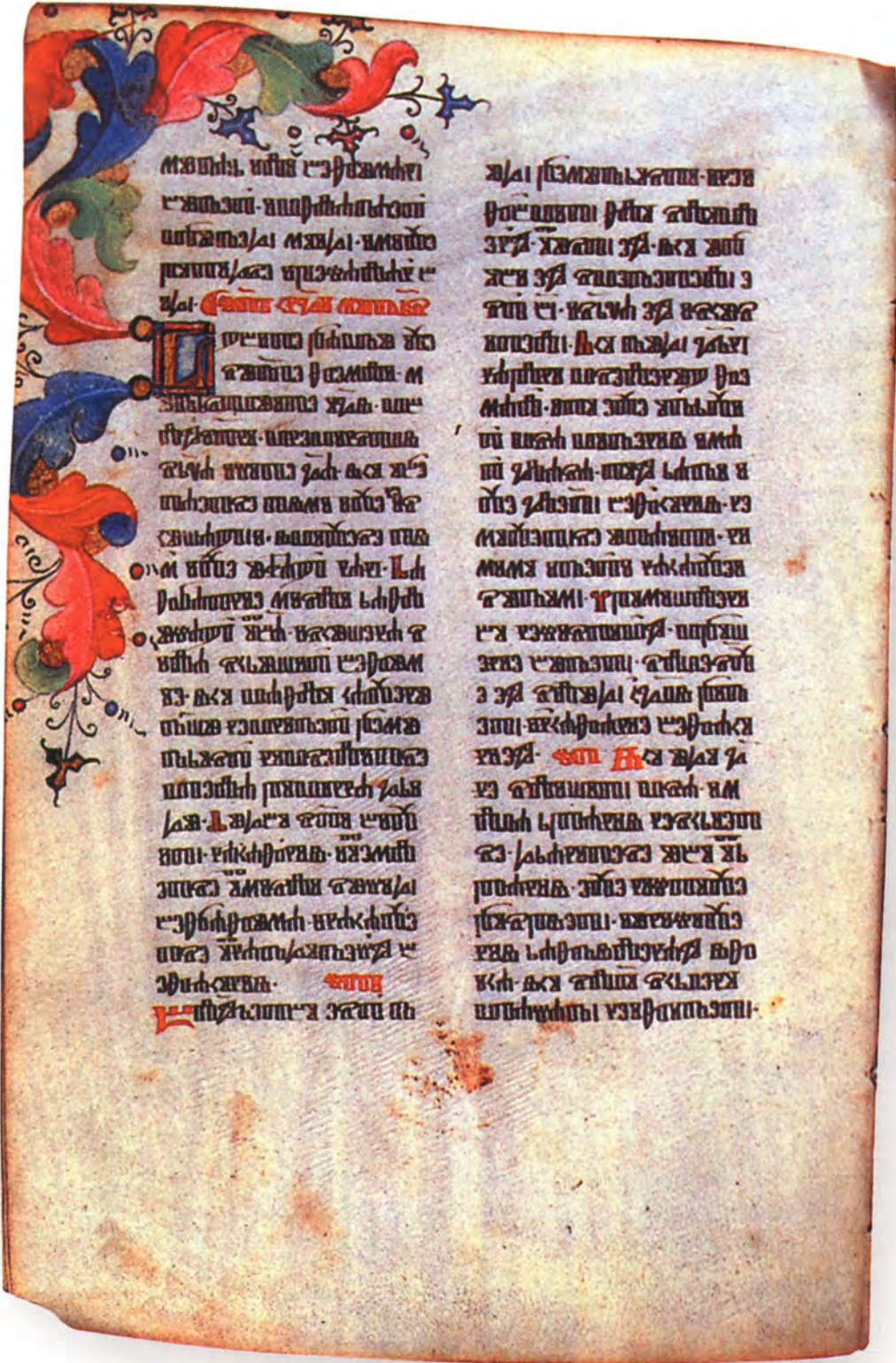

METODIČKI PROFILI ::

ČASOPIS ZA UČITELJE HRVATSKOG JEZIKA

PRIMJERI IZ PRAKSE • PROFIL KNJIŽEVNIKA • NAŠA TEMA
PITALI STE • RIJEČ METODIČARA • KNJIŽEVNOST I ZBILJA
VELIKE TEME ZA MALI ODMOR • DIDASKALIJE

:: Ni jednog dana bez napisanog retka

razgovor s Jozom Vrkićem

JESTE LI SE KAD ZAPITALI - ŠTO JE JOZIN KNJIŽEVNI PROFIL?

PA, NJEGOVU DUHOVNOM OCU, ČEHOVU, JE „MEDICINA ZAKONITA ŽENA, A KNJIŽEVNOST LJUBAVNICA“ - JOZI JE VRKIĆU KNJIŽEVNOST ZAKONITA ŽENA, A PRIRODA LJUBAVNICA.

Ajmo razraditi tu „postavku“. Najprije, koje su bitne točke u Vašemu ljudsko-književnom životu?

Bitna je točka u životu više zarez: obično je to nekakav urez.

Prvi je bio odlazak iz užega u širi zavičaj. Odoh u splitsku gimnaziju. No, tamo sam ubrzo švercao kino-ulaznice i krao jabuke od onih s kojima sam do jučer prodavao *trišnje* na splitskom pazaru. E, sve dok jednog dana nisam u knjižnici posudio filozofsku knjigu. Tako me misaona knjiga odvušla od krađe knjiga!

Drugi zarez je odlazak iz širega zavičaja na fakultet u Zagreb. Školovao se ondje od svoga rada. Danju čitao klasike i dizao utege da ojačam kako bih noću istovarivao celulozu u tvornici papira.

OBRADIO SAM BAJKE POSVE NA NARODNU, OSTAVLJAJUĆI PUČKOGA I VIŠE OD BRAĆE GRIMM. OSOBITO NISAM BRISAO NARODNI HUMOR - TA, SMIJEH JE PUKU BIO ŽIVOTNA OKREPA.

Treći je zarez, ali zbiljski urez, pisanje 1970-ih, za „Hrvatskoga proljeća“, pa neko vrijeme pisati ne smjeh; zato sam tada radio u građevinskom poduzeću - i naučio kako se može „bez dinara u džepu kupiti stan“: *prokužio* ja galopirajuću inflaciju i kupio stan koji se pokazao puno bitnijim za me i moju brojnu obitelj nego da sam tad napisao nekoliko „metara kvadratnih“ knjiga.

Daljnji je zarez „treća država“ u mome životu (treća - sreća), u kojoj sam mogao objaviti žudene hrvatske bajke, za što sam se „tajom“ pripremao sav život, pročitavši prije toga gotovo sve bajke svijeta i na tisuće hrvatskih usmenih priča.

Eto, zato Vas sad zovu „hrvatskim Grimmom“!

Najveća je razlika da su braća Grimm obradila dvjestotinjak njemačkih bajki i drugih priča, a ja više od petsto hrvatskih... Svaka usporedba, koliko god bila laskava, oduzima vam izvornost. No, zbilja sam uzeo uspješan grimovski uzorak. Obradio sam bajke posve na narodnu, ostavljajući pučkoga i više od braće Grimm. Osobito nisam brisao narodni humor - ta, smijeh je puku bio životna okrepa. Isto tako, nisam se klonio narodnih grubosti, koje su bile narodnim mudrostima - nisu okrutne bajke, nego su surove istine koje nam one otkrivaju.

Očito ste se naputovali i „nabilježili“ po našim krajevima, pripremajući svoje „Ljute pute“ i „Ljute bajke“!

Istina, prošao sam sve naše potoke i otoke, slušao priče po svim krajevima gdje se govori hrvatski jezik, u domovini i izvan nje, približio sam ondje mnoge usmene tvorbe, ali gotovo ni jedna nije mogla ući u ovaj izbor zbog

PIŠE: NADA BABIĆ

obilja čudesnoga, već prikupljenoga, narodnog blaga. Usto, danas ono živi tek u krhotinama. Glasovitu predaju o lopudskoj sirotici mogao sam na Lopudu pribilježiti tek na smrtnoj postelji stogodišnjega starca. Zato sam ja pobrao i probrao ono najbolje prikupljeno od naših pripovjedača, a za to mi je trebalo desetak godina rada.

BAJKE SVIH NARODA MALO SE RAZLIKUJU, NO IZBOROM PRIMJERENOM NAŠEMU DOBU, HRVATSKE SE BAJKE IZDVAJAJU IZVORNOŠĆU: U NJIMA JE MANJE KRALJEVA, A VIŠE PUČANA, MANJE UZNOSITA OPISA, A VIŠE SOČNA DIJALOGA.

Uzeo sam i ujezgrio samo ono što držim izvrsnom književnošću. A kako se najbolje sretno raspoređuje, u tome izboru je usmeno blago iz svih naših krajeva. Jednako je i prigrljeno posvuda. Uostalom, tako se zbilo i s *Razgovorom ugodnim* fra Andrijinim: prepjevao je on i ujezgrio rasute kronike i rasplinite epske pjesme, a ja sam isto ujezgrio bajke i otpretao puno dijaloga, koji je dosta promaknuo davnim prikupljačima bez magnetofona - mogao sam to zahvaljujući iskustvu s desetcima dramskih obrada na radiju. Znao sam, mi da je dijalog najzanimljiviji sloj književnog djela, a pogotovu je to „rasadnik smijeha“.

Može li se usporediti hrvatske s ostalim bajkama?

Bajke svih naroda malo se razlikuju, no izborom primjerenom našem dobu, hrvatske se bajke izdvajaju izvornošću: u njima je manje kraljeva, a više pučana, manje uznosita opisa, a više sočna dijaloga. Ujedno, one su *pune nadnaravnih bića te su stanoviti nadomjestak hrvatskoga mitskog sustava*. Samo narodi koji su imali svoju državnost u davno doba, očuvali su vlastite mitove u izvornu obliku, a svi drugi njihove prežitke otkrivaju u svojim bajkama. Zato ih tako ljubomorno i uzdrže, jer su to njihovi duhovni temelji, ili kako sam to izrazio: *Narod bez bajke - dijete bez majke!* Upravo me bijaše čitanje *Eskimskih bajki* naljutilo, jer tako malobrojan (nema malih nroda, nego malih brojem!) narod svoje bajke ima, a hrvatskih ni od korova - nevjerojatno, dok nije objavljena moja knjiga *Hrvatskih bajki, sto najljepših*, samo je jednom, i to na njemačkome, u strogo stručnom izboru bajki puno naroda, spomenuto ime hrvatskih bajki! Kad su prve bajke tvorene, nije još bilo naroda u današnjemu značenju. Stoga bajke više pripadaju jeziku nego narodu, i kad je oslobođen hrvatski jezik, razdvojenjem neprirodних blizanaca, moglo je biti izriječkom i hrvatskih bajaka. Čujte, u Jugi bi mi dali nogom u tur da sam se s *hrvatskim bajkama* pojavio u ondašnjim školama!

Može li pokoji arhaizma, koji je nuždan u bajkama, biti zaprekom u čitanju?

Zaprekom u čitanju može vam biti sve na svijetu, a pogotovu

Jozo Vrkčić

onima koji nerado čitaju. Dajte, danas se misli da se srpom *kosi, siječe, reže, čupa, čk-čk!* vrlo ih malo znade da se *žanje*. I što sad, da i ja podržavam neznanje te radi mutnih tipova ne brusim prozirac hrvatskoga jezika? No, o tome mi je najbolje rekao dječak iz drugoga razreda: *Striček, pa mi svaki dan naučimo dvadeset engleskih riječi, pa možemo i dvadeset hrvatskih u cijelome životu!* Očito je da su sveopće hrvatske riječi zatirane povijesnim zbjezgovima, zato neka od njih ne bježi današnji naš čovjek, da i on ne ode u još jedan zbjez!

Pogotovu „temeljne riječi“ izumiru u razgovornome jeziku! Bravo, takli ste me u živac! Inače, taj famozni razgovorni jezik jest jezik od sedamsto riječi i ma baš nimalo ne odlučuje o jeziku, ponajmanje o hrvatskomu. Hrvatski se temelji na najboljim hrvatskim piscima, a najbolji hrvatski pisci ishode iz najboljih narodnih pripovjedača. Tako se Petar učio od Nikole i Paskoja, tako je Ranko učio od viških ribara.

E, što je Vama riječ?!

Meni je riječ - i zvuk i slika. Tako se nekako kaže da mi mislimo u bitnim slikama i kroz nutarnji dijalog. Kad mi je izašla prva knjiga, *Skučenost*, moj sustanar u podstanarstvu, jedan liječnik koji je specijalizirao psihijatriju, svu mi ju je podcrtao s četiri boje: svaka je od njih označavala različita psihotična stanja. Njegova je pokuda meni najveća pohvala: zbilja pišem u bojama, zvcucima, mirisima, okusima, opipima - kao od kuge bježim od općenitih riječi, od svega što se ne može doživjeti osjetilima.

Zbilja je za Vas riječ „sveta“ - pa Vi svoje novele i zapise objavljujete uglavnom nakon trideset godina!

Jednostavno, držim se one Olješine - *ni jednoga dana bez napisanog retka* i one Gogoljeve - *da je najbolje djelo koje zapališ*. Urednici to kažu: *Kolega, rukopis mora odležati u*

ladici. Znae, ja poput Flauberta i Čehova prepisujem svako svoje djelo desetak puta, čitajući ga „tuđim očima“ i „okružen“ različitim rječnicima, jer neku riječ dugo „prevrćem na žaru“. Najprije pišem kao da izbacujem lavu iz duše, a onda riječi brusim kao što to s vulkanskim kamenjem čine kiša i vjetar: za me je stil svet, on je to božanstvo koje oblikuje književno djelo.

Glavnina Vaših knjiga, od dvadesetak napisanih, uglavnom su knjige u kojima je sabrano na stotine knjiga. Zašto tako strasno pišete o znanju?

Zbog neznanja! Dajte, ne znaju zašto je Lijepa Naša lijepa – 99% je odgovorilo: „zato što je naša“; ne znaju da neke usmene priče koje naša djeca uče nisu naše, glupo je posezati za tuđima uz toliko obilje svoga; malo znaju o svome zavičaju – živo biće koje stanište ne upozna, odmah propada; na kvizovima ne znaju ništa o našim otocima, pravim biserima, ali puno znaju o mondenim otocima, obično lažnim biserima; ne znaju prošlost – pa time ni budućnost...

HRVATSKI SE TEMELJI NA NAJBOLJIM HRVATSKIM PISCIMA, A NAJBOLJI HRVATSKI PISCI ISHODE IZ NAJBOLJIH NARODNIH PRIPOVJEDAČA. TAKO SE PETAR UČIO OD NIKOLE I PASKOJA, TAKO JE RANKO UČIO OD VIŠKIH RIBARA.

Škola može učiniti znanje zanimljivim, jer ništa nije tako zanimljivo poput znanja! Uopće, još su „rječite“ riječi Petra Zoranića: *Vidiš da po grčkoj zemlji ni gore, ni vrha, ni rike, ni vrulje, ni školja, ni duba, ni napokom grma, od koga, budi da veći dil lažući, pisci njeje u razlike pritvore kriposti pišući reše, a naše ove vele veće gizdave i prudne prez hvale i časti krozi nepomnju vašu zagluhle stoje*. Planine, 1536. – dakle, uskoro petstota obljetnica, prvoga zabilježena, neznanja o sebi i svomu!

Knjiga u Hrvata?

Sjećam se, u prozoru svetoga Ante stajaše rastvorena crkvena knjiga. Netom sam proslovkao, šuljao bih se k oknu, htijući čitati, u ono doba, nepodobnu knjigu. U pučini sam podneva odgonetao izvrnuta slova. No, jednoga dana vidim da je Biblija preokrenuta. Videći me iz prikrajka, crkvenjak ju je bio okrenuo da mi čitanje olakša. Ali, mene sad takva slova, okrenuta na pravu stranu, nisu više zanimala!... „Prava“ je knjiga u Hrvata bila dok se je skriveno čitala!

U Vašoj noveli „Didovina“ vidi se da Vam je djed uzor za usmenu književnost, a tko Vam je za pisanu?

Najviše sam upijao od Čehova. Na fakultetu sam „fakultativno“ položio ruski jezik da bih čitao Čehova na izvorniku, uživajući u ruskome jeziku koji je nevjerovatno srodan jeziku srednjovjekovnoga Poljičkog statuta iz mojih rodni Poljica.

Naposljetku, koja je Vaša najdraža knjiga?

Najviše je na svijetu „Ljudi od jedne knjige“, u ime koje onda isključuju sve druge. Nisam od takvih, jer imam nekoliko knjiga ljubimica. Možda mi je najvažnija ona koju sam prvu dobio u životu.

Sjećam se, kad sam naučio čitati, majka mi je obećala donijeti iz Splita knjigu *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*, koju mi daruje rođak. Pošao sam joj ususret, čekati je u klancu kuda se dolazi iz grada. Ulila kiša pa sam se sklonio u špiljicu. Eto ti, vidim majku, ide kroz povodanj, glavu je nečim zaklonila. Pomislim da se mojom knjigom pokrila. Ljut sam kao ris, ali izbliza vidim da je majka vrećom glavu zaštitila, u kojoj se sol gotovo istopila – a spašenu knjigu izvukla mi iz njedara: pruži mi toplu knjigu, kao da mi je dala majčina mlijeka. Zaguši me u grlu što sam potvorio majku te mi slane suze na knjigu kanu...

Važna mi bješe i nenapisana knjiga – usta moga dida Joze, iz kojih sam čuo prve narodne priče. U svojoj, spomenutoj, pisanoj priči *Didovina* kušao sam iskazati što je nepismenu narodu značila usmena „predaja uspomena“. Uvijek se u priči iz pučkih usta prepleću žalost i radost, jer one moraju sažeto izraziti svu cjelovitost života.

„Prekretnička“ knjiga bila mi je Čehovljeva. Kad sam u srednjoj školi pročitao njegovu priču *Čovjek u futrolji*, shvatio sam koliko je u ljudima dubok sloj žalosno-smiješnoga. Toliko sam se podobrio da sam ujutro svoju tetu, u koje sam stanovao u Splitu, lijepo pozdravio: *Dobrojutro, teto!* Iznenađena je tetu umalo pala u nesvijest te je ciknula kao zmija ljuta: *Šta je, opet si ništa naumija!* Otad mi je Čehov duhovni otac i u književnosti i u životu!

NAJPRIJE PIŠEM KAO DA IZBACUJEM LAVU IZ DUŠE, A ONDA RIJEČI BRUSIM KAO ŠTO TO S VULKANSKIM KAMENJEM ČINE KIŠA I VJETAR: ZA ME JE STIL SVET, ON JE TO BOŽANSTVO KOJE OBLIKUJE KNJIŽEVNO DJELO.

Naposljetku, jedna mi je knjiga zbiljski promijenila život. Prva koju sam na studiju kupio bio je *Tajni život prirode* Natzmerov. Otvorio mi se svijet, odjedanput sam shvatio da je u prirodi više pjesama i drama nego u svim književnim djelima, i da je svaka od njih – antologijska, ali i da se o prirodi mogu pisati vrsna književna djela. Eto, otad mi književnost nije više magistrala, a priroda mi je kozja staza kojom se penješ do duhovnih vrhunaca!

Jednom ste rekli da je književni vrhunac - lijepa rečenica!

Na kraju, evo vam mojih dviju najdražih „lijepih“ rečenica: *Veća je razlika između čovjeka i čovjeka negoli između majmuna i čovjeka te Valja tako dugo bacati bisere pred svinje dok one ne pomisle da je to kukuruz!* Pa, umjesto svih tih mojih rečeničeta u našem razgovoru, mogao sam samo ovim dvjema puno bolje iskazati svoj duhovni profil!